

1) УПЦ за досліджуваний період збільшила свою кількість майже у 2,5 рази. Це було обумовлено не лише існуючим впливом та наявною кількістю парафій даної релігійної організації до 1991 р., але й суттєвою підтримкою її з боку державної влади.

2) Мережа релігійних громад УПЦ КП збільшилась більше ніж у 3 рази. Такий стрімкий розвиток був пов'язаний з присутністю проукраїнських сил в керівництві державних та місцевих органах влади, а також тими чи іншими історичними подіями в сучасний період (Помаранчева революція, Євромайдан, АТО тощо)

3) Досить неоднозначною в цьому контексті динаміка розвитку релігійної мережі УАПЦ. По-перше, вона не збільшилася з моменту здобуття суверенітету в нашій державі, а, по-друге, вона втрачала свої релігійні громади через внутрішні конфлікти, а відтак парафії переходили в юрисдикцію УПЦ КП або ж до УАПЦ (оновленої).

Література:

1. *Колодний А.М.* Конфесійна карта України: конфесійні та регіональні зрізи / А. Колодний // Українське релігієзнавство. — 2008. — № 46. — С. 23-47.
2. *Колодний А.* Релігійна мережа України в її проблемах і перспективах // Українське релігієзнавство – 200– № 65 – С.55-62.
3. *Колодний А.М.* Релігійна мережа України на початок 2017 року / А.М. Колодний // Релігійна свобода – 2017 – № 20. – С.62-78.
4. *Колодний А.М.* Релігійна мережа України 2015 року в її конфесійному зрізі і проблемах / Релігійна свобода - № 19 – С.190-203.
5. *Колодний А., Саган О.* Карта релігій України / Українське релігієзнавство – 2000 - №13 – С.97-99.
6. *Колодний А.М., Филипович Л.Г.* Релігійна мережа України 1992-2015 років: таблиця змін / Релігійна свобода - № 19 – С.204-213.
7. *Лариса Владиченко.* Релігійна мережа України: аналіз динаміки станом на початок 2016 року / Електронний ресурс / Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/63066/
8. Релігійна карта України 1996 р. / Українське релігієзнавство – 1996. - №1 – С.55-57
9. Релігійна мережа України / Українське релігієзнавство – 2008 – № 46 - С.426-436.
10. Релігійна мережа України 1992-2012 років / Українське релігієзнавство - № 65 – С. 45-54.
11. Стан і тенденції розвитку релігійної мережі України в 2011 році. Інформаційний звіт Міністерства культури // Українське релігієзнавство - № 62-63. – С. 249-254.

УДК 2-774:316

Корнійчук Ю.Ю.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

СУЧАСНА МІСЬКА РЕЛІГІЙНА ГРОМАДА: РОЗВИТОК НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню еволюції вивчення міських релігійних громад, зокрема, розкриттю витоків спеціальних студій над релігійними спільнотами та визначенню їх конфесійних особливостей. Окреме місце в статті відведено формуванню

студій над православними парафіями, яке сьогодні все ще перебуває на стадії становлення. Окреслено сучасні напрями дослідження міських релігійних громад.

Ключові слова: соціологія релігії, соціологія релігійних груп, парафіяльні студії, релігійні громади.

Корнійчук Ю.Ю. Современная городская религиозная община: развитие направлений исследования. Стаття посвящена исследованию эволюции изучения городских религиозных общин, в частности, раскрытию истоков специальных исследований над религиозными приходами и очерчению их конфессиональных особенностей. Отдельное место в статье отведено формированию исследований православных приходов, которое сегодня все еще находится на стадии становления. Определены современные направления исследования городских религиозных общин.

Ключевые слова: социология религии, социология религиозных групп, приходские студии, религиозные общины.

Korniichuk I. Modern Urban Religious Community: Development of Research Directions. The purpose of this research is to investigate an evolution of the study of urban religious communities, in particular, to identify its beginnings as a separate branch of knowledge, and to identify its religious features. The author makes an accent on the development of the study of Eastern Orthodox communities, that has begun in the early 2000s only. Outlined perspective research directions in the study of modern urban religious communities.

Key words: history of religion, sociology of religion, sociology of religious groups, parish studies, religious communities.

Формулювання проблеми у загальному вигляді. Для чого вивчати релігійні громади і чому міські? З останньої чверті ХХ століття присутність релігії стає дедалі помітнішою фактично в усіх сферах суспільного життя – від історично близьких політики та міжнародних відносин, до здавалося б зовсім далеких економіки та екології (структури, що відповідають за роботу з релігійним сектором поступово виникають навіть при Давоському економічному форумі та Світовому банку). Зрештою, релігійні організації сьогодні об'єднують більше людей аніж будь-яка з існуючих політичних партій, володіють величезним авторитетом та здатні акумулювати більший фінансовий та соціальний капітал, ніж будь-яка інша філантропічна організація.

Однак, як саме впливає приналежність до релігійних організацій та участь в їх житті на перетворення ширшого соціального середовища? Чи позначаються на такому впливі організаційні та структурні особливості самих локальних релігійних організацій? Якщо так, то як? Відповіді на ці та багато інших супутніх запитань є предметом вивчення міждисциплінарного напрямку, який умовно називають парафіяльними (конгрегаційними) студіями. Мета цієї статті – прослідкувати становлення й розвиток такого напрямку та окреслити коло його сучасної проблематики.

Разом з тим, вивчення релігійних громад сьогодні стрімко зміщується до вивчення саме міських релігійних громад. Причому, йдеться про свідому дослідницьку редукацію, обумовлену швидким зростанням ролі міст та міського населення в сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стаття є спробою розгляду та систематизації ключових актуальних публікацій з проблеми дослідження міських релігійних громад.

Мета даної статті – здійснити огляд процесу виникнення та оформлення релігійної дипломатії як сучасного релігійного та політичного феномену, окреслити її відмінності від офіційної дипломатії, розкрити переваги та недоліки. Досягти поставленої мети планується через виконання наступних завдань: (1) розглянути передумови оформлення релігійної дипломатії, (2) її зміст та особливості у порівнянні з традиційною дипломатією, (3) окреслити межі участі релігійних організацій в дипломатичному процесі.

Виклад основного матеріалу. Витоки дослідження міських релігійних громад. Дослідження релігійних громад виокремилася в самостійний напрям трохи більше ста років тому. Його першими центрами стали дослідницькі гуртки в США та Франції, що заклали основи кількох самостійних підходів.

Від самого початку американської колонізації фактично все цивільне життя окремо взятої міської громади починало розбудовуватися від храму. Таким чином, окремі аспекти дослідження релігійних громад можна знайти вже в перших працях присвячених американським містам. Вивчення громад (*community studies*), як інтегративна дисципліна, що дрейфує на межі соціології, антропології, психології, етнографії та прикладних соціальних досліджень, може розглядатися як материнська інтелектуальна традиція для дослідників релігійних спільнот. Е. Блейзі проаналізувавши зміст досліджень в рамках *community studies* за 1895-1984 рр., відзначає, що приблизно дві третини цих праць визначають релігію як ключовий компонент розвитку громади загалом [2, с. 108-109]. Він навіть використовує для позначення цих студій спеціальний термін – *community studies of religion* [2, с. 109].

Однак, інституційне оформлення досліджень релігійних громад розпочинається з розвитком екуменічного руху. Після кількох формацій за ініціативи майбутнього лауреата Нобелівської премії миру та почесного президента Всесвітньої ради церков Джона Мотта було створено Інститут соціальних та релігійних досліджень. Організація проіснувала лише 13 років (1921-1933), однак встигла реалізувати та опублікувати 78 томів прикладних соціологічних досліджень [7, с. 143]. Чи не найвідомішим її проектом стало дослідження Роберта і Гелен Лінд «Мідлтаун: дослідження сучасної американської культури», яке побачило світ 1929 року. Попри те, що робота була написана в галузі соціальної антропології, значне місце в ній відводилося вивченню релігійного впливу на розвиток міського життя – наскільки приналежність до релігійної громади може впливати на соціальний статус міщан, прояви їх публічного життя та участь в міському самоврядуванні, зв'язок релігійної приналежності з релігійними практиками тощо. Фактично у дослідженнях Інституту релігійна громада вперше в американській соціології постала не як церковна адміністративна одиниця, а як соціальний інститут.

Ця тенденція також виразно проявилася й в інших дослідженнях Інституту. Певною мірою запорукою успіху та гарантією руху вперед стало об'єднання навколо цієї інституції як професійних соціологів, так і теологів, причому досить часто ці професії успішно суміщалися. Серед найвідоміших дослідників, пов'язаних з інститутом варто

згадати Пола Дугласа, Едмунда Бруннера, К. Лютера Фрая, праці яких поклали початок професійним соціологічним студіям релігійних спільнот.

В згаданих вище дослідженнях було розроблено базову типологію релігійних спільнот (сільські, міські; останні в свою чергу розрізнялися залежно від розміщення в центрі чи периферії), розглянуто широкий спектр соціальних викликів з якими стикається релігійна громада, проаналізовано варіанти церковної відповіді на них.

У 1933 році діяльність Інституту за рішенням її мецената Джона Рокфеллера (молодшого) було припинено, але на початку 50-х років значна частина колишніх його співробітників створила нову організацію – Асоціацію релігійних досліджень, яка до сьогодні провадить широке коло досліджень на релігійну тематику та видає науковий часопис «Огляд релігійних досліджень».

В свою чергу, у Франції – батьківщині батьків соціології – дослідження релігійних громад започатковує професор права Паризького університету, канонік Габріель Ле Брас. Його праця «Етюди з релігійної соціології» (1931) стала справжнім маніфестом та програмою для багатьох поколінь науковців. Власне, від Ле Браса, через його учнів, беруть свій початок також польські парафіяльні студії, представниками яких є Юзеф Майка, Владислав Пивоварський та ін.

Мабуть, ключовим здобутком французької релігійної соціології даного часу стало створення так званих релігійних карт Франції. Вони ґрунтувалися головним чином на фіксації певних релігійних практик (відвідування недільних богослужінь, дотримання Пасхальних святкувань тощо). Додаткові опитування та інтерв'ю парафіян і парафіяльних священників дозволили створити різні типи релігійних карт, проаналізувати соціальні фактори зростання/спаду релігійних практик, простежити їх взаємозалежність з політичними вподобаннями та соціальною приналежністю віруючих, пізніше – прослідкувати роль релігійного чинника в процесах індустріалізації Франції та зростання ролі французьких міст загалом.

Секуляризація та католицька соціологія. З початком Другої Світової війни інтерес до дослідження релігійних спільнот помітно слабшає, однак, починаючи з 50-60-х років знову набирає сили, про що свідчить стрімке зростання кількості публікацій на цю тематику. Це відновлення зацікавлення можна пояснити кількома причинами: (1) з розвитком так званої «соціальної революції» 60-х рр., постало загальне зацікавлення неінституційними формами релігії, що в свою чергу поставило питання дослідження / доведення причин непродуктивності традиційних форм релігійної організації (парафіяльної / конгрегаційної системи); (2) розвиток американської католицької соціології.

Одним з найвідоміших дослідників цього часу є класик соціології релігії Чарльз Глок, який у післямові до типового для свого часу дослідження «Міська церква – смерть чи відродження: дослідження восьми міських лютеранських церков» (1961) коротко окреслив контури кола питань, які на той час ще чекали на своїх дослідників. Серед них: (1) постать і роль священника – багатогранність його функцій, посередницька роль між сакральним і профанним, стилі управління, методи залучення нових членів, здатність відповідати на нові соціальні виклики; (2) парафіяльні управління – їх структура та методи прийняття рішень, ким і як конструюється конгрегаційне лідерство, як представлені віряни в управлінських структурах, умови лідерства, парафіяльна програма;

(3) вірянин та його релігійна спільнота – релігійність, її операціоналізація [5]. Власне, на частину зі згаданих проблем Глок спробував дати власну відповідь. Розроблений ним підхід до вивчення релігійності дотепер залишається класичним елементом соціології релігії.

Як було сказано вище, другою причиною повернення дослідницької уваги до вивчення релігійних громад став розвиток американської католицької соціології. Загалом, католицькі дослідження того часу розвивалися переважно в трьох напрямках: (1) релігійні практики американських католиків; (2) парафія та її функціонування і (3) взаємини з представниками інших релігій та відповідь на виклики секулярної культури.

Зародження католицької соціології парафії в Америці найчастіше пов'язують з появою в 50-х роках чотиритомного дослідження релігійних громад католицького священика і соціолога Джозефа Фіхтера: «Південна парафія: динаміка міської парафії» (1951), «Соціальні взаємини в міській парафії» (1954), «Парафіяльна школа: соціологічне дослідження» (1958), четвертий том серії так і не було опубліковано.

Фіхтеру вдалося зібрати великий масив інформації, розробити класифікацію парафій, портрети типових парафіян, їх типологію відповідно до ступеню участі останніх в житті релігійної громади, описати соціальні взаємини всередині громади та із зовнішнім світом. Щоправда попри те, що роботи Фіхтера, як і багатьох інших католицьких соціологів цього часу, містять цінний фактичний матеріал, критики відзначають, що їм часто бракує теоретичних узагальнень та концептуальної бази класичної соціології [24, с. 312].

Поняття «католицька соціологія» на відміну від «соціології релігії», «соціології парафії» чи «парафіяльних студій» має сильний конфесійний акцент. Попри певну критику окремих робіт, дослідження Джозефа Фіхтера, Джозефа Шуйлера, Геральда Шнеппа, Ендрю Грілі, Лео Варда, Джона Донавана та цілої низки інших дослідників парафії 50-60-х років стали потужною базою для наступних напрацювань. На конфесійності досліджень та зацікавленості церкви в їх результатах наголошували і самі дослідники. Їх позицію досить чітко сформулював Г. Ле Брас: «Католики хочуть бачити речі такими як вони є, щоб зможти краще донести власні теологічні позиції» [6, с. 209].

Після Другого Ватиканського Собору (1962-1965) така ініціатива отримала офіційне схвалення Католицької церкви. Прийнятий Собором Декрет про пастирське служіння єпископів в Церкві *Christus Dominus* прямо стверджував: «Форми апостолату мають належним чином адаптуватися до сучасних вимог, беручи до уваги не тільки духовні та моральні, але й соціальні, демографічні та економічні умови життя людини. Релігійні та соціологічні дослідження в рамках пастирської соціології, надзвичайно важливі для ефективних і плідних здобутків у цій галузі, а тому дуже рекомендуються» (II, 17) [3]. На виконання цієї вимоги Декрету, в низці католицьких країн виникли Інститути статистики Католицької церкви, що провадять широкі дослідження католицьких релігійних громад.

Понятійне розмежування: соціологія парафії vs конгрегаційні студії. З початку 70-х років розпочинається організаційне оформлення як самостійного напрямку з власною дослідницькою методологією та завданнями *конгрегаційних студій*.

Тут важливо звернути увагу на спільне та відмінне у поняттях *соціологія парафії* та *конгрегаційні студії*, які використовуються для означення міждисциплінарного

напряму в рамках якого проводиться вивчення релігійних спільнот. Традиційно другий з термінів використовується в протестантському середовищі, перший – в католицькому та православному. Термін «парафіяльні студії» використовується значно рідше і переважно європейськими дослідниками (наприклад, Мережею з парафіяльних досліджень при Університеті Ворвіку, Великобританія).

Термін «парафія» використовується католиками та православними для позначення кореневої форми адміністративного устрою церкви. Він утворений від грецьких слів *παρά* – біля й *ο-κος* – дім та першочергово містить в своїй основі територіальну прив'язку, позначаючи зібрання вірян, які об'єднані навколо певного храму на певній території. В свою чергу, слово «конгрегація» є латинського походження та має більш широке значення. В католицькому світі воно може позначати як департамент Папської курії, так і окрему релігійну громаду. В протестантському – найчастіше окрему громаду, однак, частиною церков використовується для позначення помісної (національної, локальної) церкви. Переважно термін конгрегація використовується протестантами. Зважаючи на історичний контекст конгрегаціоналістського руху, він (термін) отримав виразну конотацію, а саме – наголос на вільному зібранні віруючих членів спільноти для спільного служіння.

Якщо соціологія парафії спрямована в першу чергу на соціологічне вивчення релігійних спільнот, то конгрегаційні студії становить собою міждисциплінарний напрям, що займається дослідженням різноманітних аспектів життя та діяльності релігійних груп з перспективи різних академічних дисциплін: від соціології, історії, теології, психології до філології та мистецтвознавства. Щоправда, коло проблем пропонує для вивчення соціологією парафії Ч. Глоком, вказує на його більш широке бачення завдань соціології парафії, що фактично робить її тотожною з парафіяльними та конгрегаційними студіями.

Дослідження православних громад. Порівняно з католицькими та протестантськими громадами, православні парафії залишаються сьогодні найменш дослідженими. В країнах де головним чином розвивалися студії релігійних громад частка православного населення є неспівмірно малою, що робило інтерес їх дослідження щонайменше другорядним. З іншого боку – території з відчутною православною більшістю протягом майже всього ХХ ст. стали ареною панування комуністичної ідеології, що на десятиліття відкинуло соціологічну релігійну думку.

З кінця 1980-х, коли розпочалася лібералізація релігійного законодавства, Православні церкви на цих землях постали перед кількома більш гострими викликами. По-перше, майже цілковито зруйнованою парафіяльною мережею, браком священнослужителів та храмових приміщень. По-друге, розірваною традицією релігійних практик. Радянське законодавство прямо забороняло участь у богослужіннях неповнолітніх, передбачало низку санкцій за хрещення, відвідання храму чи дотримання релігійних традицій. По-третє, кінець 80-х – початок 90-х років позначився масовим напливом західних місіонерів, які сприймали території колишніх радянських держав як певну «релігійну пустелю», яка потребувала почути Слово Боже. Православні церкви опинилися в умовах жорсткої конкуренції за вірян, причому їх закордонні колеги зазвичай мали значну фору в підготовці та організації місіонерської роботи.

Інституційне відродження парафіяльної мережі в Україні на зламі 80-90-х відбувалося надшвидкими темпами, у 1988-1990 воно сягнуло понад 40%, в цілому ж кількість релігійних громад тоді зросла майже в 4 рази [1, с. 3]. Як свідчать дані Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, сьогодні інституційне формування релігійної мережі в Україні є фактично завершеним (якщо у 1990-х приріст релігійних організацій складав 5-8%, то у 2000-2005 рр. – 4-5%, а з 2007 тримається на рівні близько 2% [1, с. 3]). Це свідчить про настання нового етапу – розбудови створеної структури, а отже актуалізує спеціальні дослідження релігійних громад. Актуальними також залишаються проблеми воцерковлення величезних мас віруючих, налагодження повноцінного парафіяльного життя та діалогу із зовнішнім світом.

Усвідомлюючи ключову роль парафії в розвитку релігійного життя в 2009 році в рамках Руської православної церкви (до якої структурно входить і Українська православна церква) було розпочато парафіяльну реформу. В контексті цих проблем актуальності набувають парафіяльні студії, зокрема, дослідження динаміки процесу відродження релігійної мережі, форм і методів залучення вірян до більш повної участі в житті громади, стратегій розвитку та викликів з якими зустрічається парафія, аналіз чинників такого процесу (особистості священника, історії парафії тощо). При дослідженні цих питань надзвичайно важливими теоретична, методологічна база та фактичний досвід дослідження парафій в інших країнах.

Як уже відзначалося, спеціальні дослідження православних парафій виникають відносно недавно. Серед інституцій, що провадять сьогодні дослідження в цій сфері варто назвати, перш за все каліфорнійський Православний інститут Патріарха Афінагора (Берклі, США), що з 2005 року провадить проект дослідження парафіяльного життя¹ – вивчення внутрішніх реалій православних церков в США (моделей поведінки, соціальних і релігійних поглядів священників та мирян, образу духовенства в очах мирян), дослідження чинників парафіяльного лідерства та роль освітніх проектів у його розвитку, визначення чинників ефективності парафіяльного управління та місіонерської діяльності, популяризація парафіяльних студій. Серед результатів діяльності Інституту – ведення статистики православних парафій Америки, створення атласу Православних церков² в Америці, мап парафій США.

У 2007 року при богословському факультеті Свято-Тихонівського гуманітарного університету (Росія) було започатковано науковий проект «Соціологія релігії»³, частина досліджень якого присвячена вивченню парафіяльного життя, а саме: «Orthodox Monitor» – частинами якого є проекти «Соціальна мережа православної громади» (2012-2013); «Фактори формування православної міської парафії» та «Соціальний робітник в парафії» (2012). Однак, попри великий зібраний масив інформації та цікаві відкриті тенденції, ці дослідження, на відміну від, наприклад, американських, фактично не викликають зацікавленості зі сторони пересічних представників церкви та цінуються переважно у науковому середовищі.

¹ Офіційна сторінка: http://www.orthodoxinstitute.org/parish_needs.html

² На території США представлені всі Православні церкви.

³ Офіційна сторінка проекту: <http://socrel.pstgu.ru/>

Сучасні дослідницькі тренди. Одним з найбільших на сьогодні дослідницьких центрів парафіяльного життя є Інститут релігійних досліджень при Хартфордському університеті (США). Студії релігійних спільнот тут здійснюються в близько 20 напрямках, де міські релігійні спільноти вивчаються як в загальному контексті дослідження рівня релігійності чи особливостей релігійного життя, так і більш спеціалізовано – напрями «Релігія та міська культура», «Релігія та нові мігранти» тощо⁴.

Розвиток Інституту розпочався у 1982 році зі створення ініціативної дослідницької групи з вивчення релігійних спільнот, що об'єднувала представників різних освітніх й наукових інституцій. За понад 30 років роботи група не лише створила низку книг та публікацій, що детально розкривають релігійне життя сучасної Америки на його базовому рівні, а й розробила потужне теоретичне підґрунтя дослідження спільнот. Результати їх дослідження значною мірою стали основою для нових курсів та програм релігійних навчальних закладів, стратегічного планування розвитку парафіяльного життя, їх суспільну політику.

Згадана вище група з вивчення релігійних спільнот запропонувала нове цілісне бачення вивчення життя релігійних громад. Ця візія передбачає чотири рамки, що досить добре охоплюють та впорядковують різні напрями сучасних досліджень з цієї тематики.

По-перше, йдеться про екологічну рамку – аналіз діяльності громади як «відкритої системи», з урахуванням її навколишнього середовища в найширшому значенні цього слова (в контексті історичних та культурних умов, діяльності інших релігійних громад та організацій, тощо). Причому, якщо перші дослідження цього напрямку стосувалися винятково вивчення трансформацій релігійної громади під впливом процесів модернізації / секуляризації / урбанізації, що умовно позначалося емним виразом «виклики часу», то сьогодні акцент зміщується на зворотній вплив – як релігійні громади впливають на публічний простір (в його найширшому значенні – від топографії до політики), розвиток громадянської активності, соціального життя тощо.

По-друге, виокремлюють культурну рамку. Вона включає дослідження історії та характеру громади. Сюди також включаються всі речі та види діяльності, що об'єднують громаду в одне ціле – від ритуальної діяльності до спільних способів роботи та відпочинку на парафії, від будівель та святинь громади до історій про її видатних діячів, символів і міфів, спеціального сленгу та жартів, релігійних субкультур та ін. Значною мірою цей тренд сформувався під впливом Кліфорда Гірца, за яким почався поворот від історичних досліджень до вивчення наративу (*congregational storytelling*), який забезпечує трансляцію колективної пам'яті, яка, в свою чергу, є основою конструювання ідентичності релігійної громади та людей, які до неї належать.

По-третє, ресурсна рамка – капітал громади: від будівель та фінансів до репутації громади, злагодженості її членів, в певних випадках навіть історії (чим глибшою вона є, тим більшим авторитетом та повагою, зазвичай, користується релігійна громада). Оремо тут варто наголосити на важливості вірян як соціального капіталу, що гарно ілюструють дослідження в середовищі американських мігрантів, коли саме храм / релігійна громада

⁴ Відомості про напрями роботи взято з офіційного сайту Інституту <http://hrr.hartsem.edu/cong/research1.html>

стають тим середовищем, яке або замикає мігранта в старому (рідному) світі (мова, звички, стереотипи), або надає необхідну допомогу для просування вперед та інтеграції (зв'язки, поради, допомога в опануванні нових навичок).

По-четверте, процесуальна рамка – формальні та неформальні правила організації діяльності громади («в нас прийнято робити так...»). Важливими досліджуваними елементами, що утворюють цю рамку є типи лідерства, які переважають у громаді, взаємини кліриків з мирянами, шляхи прийняття рішень, які стосуються діяльності релігійної громади, розв'язання певних внутрішніх конфліктів [8, с. 14-16].

Найбільш розгорнуто ці підходи / рамки було сформульовано в книзі «Вивчаючи релігійні зібрання» – одній з ключових методологічних колективних монографій Групи, яку (монографію) було перекладено на десятки мов світу.

Висновки. Вивчення релігійних громад має тривалу історію. Від самого свого початку воно розвивалося під різними назвами в рамках різних дисциплін та галузей знання. Соціологія парафії, парафіяльні та конгрегаційні студії – всі ці терміни мають свої акценти та особливості, однак, їх об'єднує спільний об'єкт вивчення – релігійна спільнота. Різні конфесії різною мірою представлені в цих дослідженнях, що пояснюється розвитком названих дисциплін переважно в країнах з католицькою або протестантською більшістю. В таких умовах вивчення православних парафій набуває додаткового значення не лише для самих православних, а і для релігієзнавців та соціологів, адже це дозволить заповнити існуючу білу пляму в цих студіях. Особливо цікавим є також досвід відродження парафіяльного життя після тоталітарних режимів та унікальних в усьому світі комуністичних експериментів з викорінення релігії, що мали місце на теренах переважно православних держав. З іншого боку, вивчення різноманітності моделей християнського парафіяльного життя є важливим кроком на шляху до створення повної картини європейського релігійного життя.

Література:

1. Церковно-релігійна ситуація і державно-конфесійні відносини в Україні: підсумки десятиліття, тенденції і проблеми (Аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. — 2011. — №1-2. — С. 2-77.
2. *Blasi A.* Sociology of Religion in America: A History of a Secular Fascination with Religion. — Leiden [u.a.] : BRILL, 2014. — 276 p.
3. Decree Concerning The Pastoral Office of Bishops in The Church Christus Dominus (1965) [Electronic resource] — Mode of access: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_christus-dominus_en.html
4. *Glock Ch.* Review on Northern Parish: A Sociological and Pastoral Study by Joseph B. Schuyler. — Chicago; Loyola University Press, 1960. — 360 p. // American Sociological Review. — 1961. — Vol. 26. — № 2. — P. 312.
5. *Glock Ch. Y.* Afterword. A Sociologist Looks at the Parish Church. // The city church: death or renewal: a study of eight urban Lutheran churches. — Berkley: Muhlenberg Press, 1961.— Pp. 177-198.
6. *Jackson M.* An Account of Religious Sociology in France. // The Sociological Review. — 1959. — Vol. 7. — Issue 2. — Pp. 197-212.
7. *Perry E. L.* Douglass Harlan Paul. // Encyclopedia of Religion and Society. / W. H. Swatos (ed.). — Walnut Creek (Calif.) ; London ; New Delhi : AltaMira Press, 1998 — P. 143.

8. Studying Congregations: A New Handbook / N. T. Ammerman, J. W. Carroll, C. S. Dudley, W. McKinney (eds.). — Nashville: Abingdon Press, 1998. — 256 p.

УДК 27.1

Стрелкова Ю.В.

Міжрегіональна академія управління персоналом

**ЕМІЛЬ БРУННЕР ЯК ПРЕДСТАВНИК ДІАЛЕКТИЧНОЇ ТЕОЛОГІЇ:
РЕЛІГІЄЗНАВЧО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ВИХІДНИХ ІДЕЙ**

У статті аналізуються ідейні витоки теологічної концепції визначного представника діалектичної теології Еміля Бруннера, особливості бруннерівської критики ліберальної теології, яка знаходить свій центр в людині, в «релігійному досвіді», та різних форм раціоналізму, які прагнуть дати раціональне пояснення самому божественному одкровенню. Підкреслюється, що Бруннер зосереджує свою увагу на шляхах повернення до теології, яка вбачає свій центр в Богові, в Божому Слові; розробляє концепцію одкровення як зустрічі «Я» і «Ти», людини і Бога; здійснює аналіз парадоксальної єдності одкровення та його словесного закріплення в тексті Біблії; обґрунтовує ідею «діалектичного» обрання.

Ключові слова: Еміль Бруннер, діалектична теологія, «висока христологія», ліберальна теологія, одкровення, істина як зустріч людини з Богом.

Стрелкова Ю.В. Эмиль Бруннер как представитель диалектической теологии: религиозно-философский анализ основных идей. В статье анализируются идейные истоки теологической концепции известного представителя диалектической теологии Эмиля Бруннера, особенности бруннеровской критики либеральной теологии, которая находит свой центр в человеке, в «религиозном опыте», и различных форм рационализма, которые стремятся дать рациональное объяснение самому божественному откровению. Подчеркивается, что Бруннер сосредотачивает свое внимание на путях возвращения к теологии, которая усматривает свой центр в Боге, в Божьем Слове; разрабатывает концепцию откровения как встречи «Я» и «Ты», человека и Бога; осуществляет анализ парадоксального единства откровения и его словесного закрепления в тексте Библии; обосновывает идею «диалектической» избранности.

Ключевые слова: Эмиль Бруннер, диалектическая теология, «высокая христология», либеральная теология, откровение, истина как встреча человека с Богом.

Strelkova Y. Emil Brunner as a representative of dialectical theology: religious studies and philosophical analyses. of main ideas. The article analyzes the idea sources of theological concept of the dialectical theology prominent representative Emil Brunner, the features of Brunner's criticism of liberal theology, which finds its centre in a man, in «religious experience», and different forms of rationalism, which try to give rational explanation to divine